

IGFM

Internationale Gesellschaft für Menschenrechte (IGFM) Международное общество прав человека (МОПЧ)

International Society for Human Rights

**ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР МІЖНАРОДНОГО ТОВАРИСТВА ПРАВ ЛЮДИНИ
(ІАЦ МТПЛ)**

ІАЦ МТПЛ включено до Реєстру неприбуткових установ та організацій
Код ЄДРПОУ 43706401

02160, м. Київ, просп. Соборності, 17, 2-347,
тел. +38050 7300894
<https://ishr-monitoring.org>

International Society for Human Rights (ISHR), та його підрозділи, такі як Information and Analytical Center of the ISHR (IAC ISHR) є незалежними неурядовими правозахисними організаціями, діяльність яких ґрунтується на Загальній Декларації прав людини Організації Об'єднаних Націй. ISHR прагне сприяти міжнародному взаєморозумінню, терпимості у всіх галузях культури та суспільства. Це некомерційна організація, незалежна від усіх політичних партій, урядів чи релігійних груп. Ми виходимо з того, що реалізація прав людини та покращення соціальних умов не можуть здійснюватися за допомогою застосування сили. ISHR було засновано у 1972 році у місті Франкфурт на Майні (Німеччина) з метою надання підтримки особам, які поділяють зазначені принципи і, отже, прагнуть відстоювати свої права ненасильницьким шляхом.

ISHR налічує близько 30 000 членів у 38 країнах світу. ISHR має консультативний статус (реєстр) при ЕКОСОП Організації Об'єднаних Націй, консультативний статус при Раді Європи, статус спостерігача при Організації африканських держав та в Управлінні суспільної інформації Організації Об'єднаних Націй.

Моніторингова місія IAC ISHR виконує одне з основних завдань IAC ISHR – сприяє дотриманню права на справедливий суд та впровадженню нових, сучасних практик у судочинство (судовий процес).

Команда ISHR здійснює моніторинг судових засідань з 2017 року. Значна частина моніторингової діяльності була проведена за підтримки Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини (Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung). За час моніторингу наші спостерігачі підготували близько 600 звітів про судові засідання. Моніторингова місія IAC ISHR проводила аналіз судових засідань у Бельгії, Вірменії, Франції та Україні. Експерти моніторингової місії готували інтервенції третьої сторони до ЄСПЛ, надаючи Європейському суду додаткову інформацію щодо ситуації з дотриманням права на справедливий суд в судах України.

**Правовий висновок моніторингової місії IAC ISHR
щодо забезпечення права на справедливий суд у справі Богуслаєва Вячеслава
Олександровича**

Висновок підготовано на підставі звернення адвоката Теслі Степана Миколайовича (свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю КС № 10648/10, видане Радою адвокатів

Київської області області 16.06.2022р.) від 14.07.25 в інтересах Богуслаєва Вячеслава Олександровича.

1. Автоматичне продовження тримання під вартою як окрема негативна тенденція

1.1. Загальна ситуація

Моніторингова місія ІАС ІSHR систематично фіксує в українських кримінальних провадженнях проблему автоматичного продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Вперше окремо виокремлена ще у 2020 році, ця тенденція залишається актуальною упродовж наступних років і, відповідно до зібраних даних, у 2024 році була зафіксована у 28% судових засідань, по яких здійснювався моніторинг, а у 2025 році — у 25%. Водночас саме на таких засіданнях розглядалося питання продовження запобіжного заходу, що дозволяє зробити висновок про системний характер проблеми: **автоматизм є домінуючою практикою в більшості відповідних випадків.**

У спостережених провадженнях суди нерідко задовольняли клопотання прокурорів без критичної оцінки наведених доводів, навіть коли аргументація сторони обвинувачення не містила індивідуалізованих посилань на особу або обставини справи. Як правило, прокурори відтворювали стандартний набір ризиків, передбачений статтею 177 КПК України, не надаючи нових доказів їх актуальності в поточному процесуальному контексті. У низці випадків ці ризики залишалися незмінними протягом тривалого часу — від моменту обрання первинного запобіжного заходу до останнього розгляду питання про його продовження, попри тривале перебування особи під вартою¹²³⁴⁵⁶⁷⁸⁹¹⁰. Це означає, що **фактично не здійснювалося належне переоцінювання ризиків, як того вимагає Європейська Конвенція.**

У кількох проаналізованих випадках було встановлено практично повну ідентичність клопотань прокурора, поданих у різні дати. Замість обґрунтування, яке мало б відповідати оновленим фактичним обставинам, документи містили формулювання аналогічні тим, що були використані на попередніх засіданнях¹¹. У свою чергу, ухвали судів дублювали аргументи прокурорів, не демонструючи ознак незалежної оцінки ситуації або врахування фактору плинущасу. Іноді суди взагалі не аналізували матеріали справи на засіданні — такі випадки також були зафіксовані спостерігачами.

Ще одна проблема, яка набула системного виміру, — **неврахування принципу зменшення ризиків із плином часу**¹². Навіть через два чи три роки після обрання заходу у вигляді тримання під вартою прокурори продовжували наполягати на «незмінності» підстав, які, згідно з логікою правозастосування, мали б втратити актуальність або принаймні бути оцінені повторно. У деяких клопотаннях ризики продовження злочинної діяльності або ухилення від правосуддя обґрунтовувались виключно суворістю можливого покарання — попри усталену практику ЄСПЛ, яка вказує, що така підстава є недостатньою для позбавлення свободи. В

¹ див. Моніторинг справи Филя С.В. від 28 квітня 2025 року.

² див. Моніторинг справи Залужного В.Б. від 5 травня 2025 року.

³ див. Моніторинг справи Филя С.В. від 15 квітня 2025 року

⁴ див. Моніторинг справи Залужного В.Б. від 17 квітня 2025 року

⁵ див. Моніторинг справи Филя С.В. від 13 березня 2025 року.

⁶ див. Моніторинг справи Залужного В.Б. від 13 березня 2025 року.

⁷ див. Моніторинг справи Залужного В.Б. від 19 лютого 2025 року.

⁸ див. Моніторинг справи Филя С.В. від 19 лютого 2025 року.

⁹ див. Моніторинг справи Залужного В.Б. від 3 січня 2025 року.

¹⁰ див. Моніторинг справи Филя С.В. від 3 січня 2025 року.

¹¹ див. Моніторинг справи Кулініча О.М. від 13 серпня 2025 року.

¹² див. Моніторинг справи Чернецького Ю.А. від 7 травня 2025 року.

окремих випадках прокурори навіть допускали фактичні помилки — наприклад, посилання на слідчі дії, які вже були офіційно завершені¹³.

Особливої уваги заслуговують ситуації, в яких **автоматизм у продовженні тримання під вартою поєднується з ігноруванням стану здоров'я обвинувачених**. У низці справ, зафіксованих моніторинговою місією, особи, які тривалий час перебували під вартою, мали тяжкі хронічні захворювання або потребували регулярного медичного нагляду після перенесених оперативних втручань. Попри наявні медичні документи, висновки лікарів і заяви захисту, суди часто взагалі не реагували на ці доводи¹⁴ або вказували, що наведені обставини «не мають визначального значення»¹⁵¹⁶. Адміністрації СІЗО у деяких випадках повідомляли про відсутність можливості організувати повноцінне лікування¹⁷, однак запобіжний захід не змінювався. У одному з випадків спостерігачі зафіксували, що обвинувачений тривалий час не міг пройти МРТ, призначене лікарем, хоча це було важливою умовою післяопераційного нагляду¹⁸.

Окрім того, **ряд установ тримання під вартою не мали належних укриттів** для забезпечення безпеки під час повітряних тривог, що в умовах збройного конфлікту створює додаткові ризики для життя і здоров'я утримуваних осіб. Спостерігалися й заяви обвинувачених про утримання в антисанітарних умовах або спільно з агресивно налаштованими особами¹⁹. Коли ці обставини поєднуються з формальним підходом суду, вони виходять за межі проблеми тримання під вартою і перетворюються на **ризик порушення статті 3 ЄКПЛ**, яка не допускає жодних винятків навіть за надзвичайних обставин.

Моніторингові спостереження дають змогу зробити висновок, що **продовження тримання під вартою в Україні надто часто перетворюється на процесуальну формальність**, в якій відсутня жива юридична оцінка ризиків, а саме позбавлення свободи втрачає винятковий характер і набуває системної, майже автоматичної природи. Такий підхід суперечить як духу, так і букві статті 5 Конвенції, а у випадках із особами, які перебувають у вразливому фізичному стані, наближається до меж, встановлених статтею 3.

Експерти ІАС ISHR наголошують: **будь-яке позбавлення свободи вимагає переконливої, конкретної і персоніфікованої аргументації**. Продовження запобіжного заходу не може ґрунтуватися на шаблонних формулюваннях або формальному повторенні доводів сторони обвинувачення. Усі рішення повинні враховувати фактор плину часу, стан здоров'я особи, можливість застосування альтернативних запобіжних заходів та гарантії недопущення свавілля. За відсутності таких елементів ризику порушення Конвенції є не теоретичними, а реальними і серйозними.

1.2. Автоматизм продовження тримання під вартою та медична вразливість: аналіз справи Богуслаєва В.О. крізь призму статей 5 і 3 ЄКПЛ

Моніторингова місія ІАС ISHR констатує наявність серйозних ознак системного порушення права на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні щодо Богуслаєва В.О. Протягом понад двох з половиною років обвинувачений утримується під вартою, і за цей період запобіжний захід у вигляді тримання під вартою продовжувався судом уже понад 20 разів. З огляду на похилий вік обвинуваченого (86 років), його фізичний стан та численні

¹³ див. Моніторинг справи Побережнюка О.В. від 25 червня 2025 року.

¹⁴ див. Моніторинг справи Побережнюка О.В. від 25 червня 2025 року

¹⁵ див. Моніторинг справи Филя С.В. від 15 квітня 2025 року

¹⁶ див. Моніторинг справи Филя С.В. від 13 березня 2025 року.

¹⁷ див. Моніторинг справи Кулініча О.М. від 13 серпня 2025 року.

¹⁸ див. Моніторинг справи Дубінського О.А. від 7 лютого 2025 року.

¹⁹ див. Моніторинг справи Филя С.В. від 22 травня 2025 року.

факти, зафіксовані спостерігачами місії, така практика не може вважатися виправданою, особливо в контексті процесуальної поведінки сторони обвинувачення та суду.

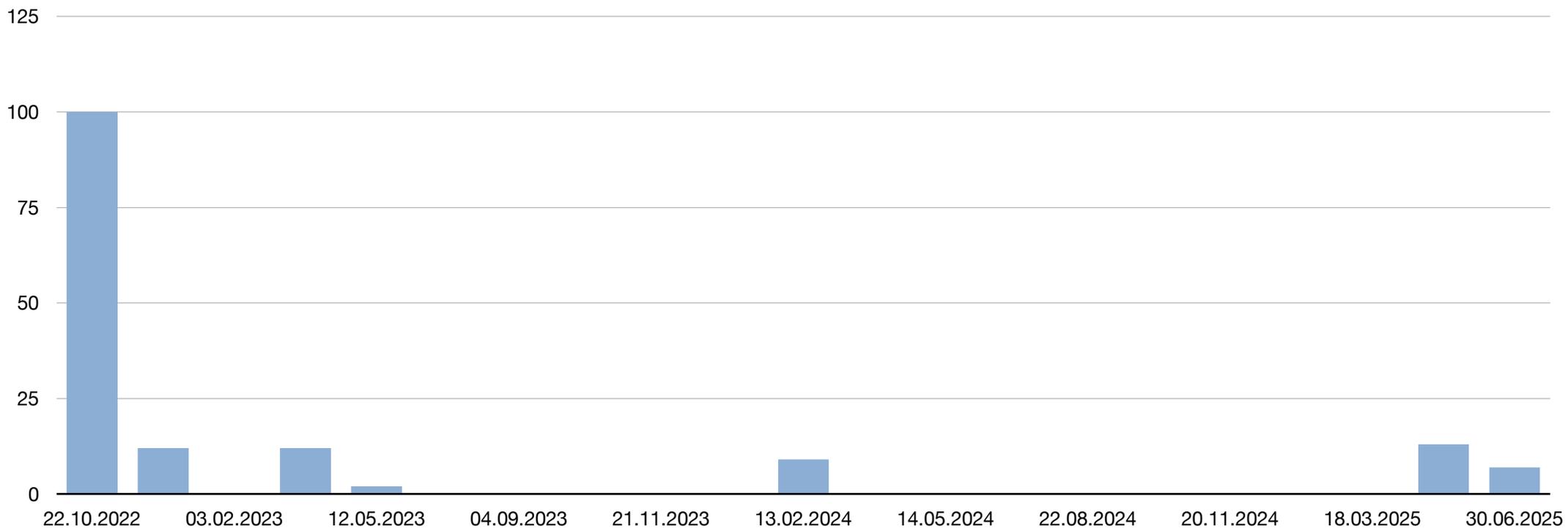
На думку експертів моніторингової місії ІАС ІSHR, одним із ключових індикаторів надмірного обмеження свободи є характер та якість аргументації у клопотаннях прокурора про продовження запобіжного заходу. У поданих клопотаннях прокурор регулярно посилався на наявність ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, — ризик переховування, впливу на свідків, продовження злочинної діяльності. Утім, як відзначали захисники, усі ці твердження залишаються загальними і повторюються з засідання в засідання без оновлення фактичної бази. Основним обґрунтуванням ризику переховування є тяжкість інкримінованого злочину та гіпотетичні зв'язки обвинуваченого з владними структурами. Однак, жодних конкретних доказів, які б підтверджували намагання Богуслаєва В.О. ухилитися від суду чи здійснювати незаконний вплив, не надано.

З метою об'єктивної оцінки характеру аргументації у клопотаннях сторони обвинувачення, експерти ІАС ІSHR здійснили кількісний аналіз змін у змісті обґрунтувань ризиків у кожному з поданих клопотань про продовження тримання під вартою. Методологія аналізу передбачає обчислення частки новизни у викладених прокурором обставинах: якщо всі аргументи щодо ризиків є новими або сформульовані по-новому, частка новизни становить 100%; якщо ж обґрунтування повторюють попередні клопотання дослівно або із незначними змінами, новизна дорівнює 0%.

Усього за період з 22 жовтня 2022 року по 30 червня 2025 року було подано 21 клопотання. Будь-які зміни в обґрунтуваннях ризиків були зафіксовані лише у 6 випадках (або у 7, якщо враховувати перше подане клопотання, де формально усі твердження були новими). Таким чином, дві третини всіх клопотань взагалі не містили жодної нової інформації, а отже — не ґрунтувалися на актуалізованих індивідуальних даних щодо обвинуваченого. Якщо підсумувати усі зміни, які з'явилися в обґрунтуваннях за понад два з половиною роки та порівняти цю суму з першим клопотанням (22.10.2022), то загальний рівень оновлення аргументації становить приблизно 55%.

Ці дані візуалізовано на графіку нижче, який демонструє динаміку повторюваності та частоти нових формулювань у поданих клопотаннях.

■ Відсоток новизни у обґрунтуваннях ризиків у клопотаннях прокурора про продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Дата клопотання прокурора	Процент новизни в обґрунтуваннях
22.10.2022	100%
12.12.2022	12%
03.02.2023	0%
29.03.2023	12%
12.05.2023	2%
06.07.2023	0%
04.09.2023	0%
17.10.2023	0%
21.11.2023	0%
18.12.2023	0%
13.02.2024	9%
08.04.2024	0%
14.05.2024	0%
10.07.2024	0%
22.08.2024	0%
17.10.2024	0%
20.11.2024	0%
14.01.2025	0%
18.03.2025	0%
05.05.2025	13%
30.06.2025	7%

З метою об'єктивної оцінки глибини та динаміки судової аргументації, експерти моніторингової місії ІАС ІSHR також здійснили кількісний аналіз змін у змісті обґрунтувань ризиків у кожній з ухвал судів першої інстанції про продовження тримання під вартою. Методологія аналізу передбачає обчислення частки новизни у викладених судом міркуваннях: якщо усі аргументи щодо ризиків є новими або сформульовані інакше, ніж у попередніх ухвалах, рівень новизни становить 100%; якщо ж обґрунтування повторюють раніше ухвалені рішення дослівно або з незначними косметичними змінами, цей показник дорівнює 0%.

Усього в період з 24 жовтня 2022 року по 8 травня 2025 року було постановлено 20 ухвал про продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Будь-які зміни в обґрунтуваннях ризиків були зафіксовані лише у 7 випадках (або у 8, якщо враховувати першу ухвалу, яка, з огляду на її первинність, формально містила нові аргументи). Таким чином, майже дві третини судових рішень були ухвалені без оновлення фактичної бази та без індивідуалізованої переоцінки ризиків — що прямо суперечить вимогам Конвенції та усталеній практиці ЄСПЛ.

Дата винесення ухвали	Суд який виніс ухвалу	Відсоток новизни
24.10.2022	Шевченківський районний суд міста Києва	100%
14.12.2022	Шевченківський районний суд міста Києва	23%
08.02.2023	Шевченківський районний суд міста Києва	5%
29.03.2023	Шевченківський районний суд міста Києва	16%
19.05.2023	Шевченківський районний суд міста Києва	0%
12.07.2023	Шевченківський районний суд міста Києва	14%
05.09.2023	Шевченківський районний суд міста Києва	0%
19.10.2023	Шевченківський районний суд міста Києва	0%
30.11.2023	Солом'янський районний суд міста Києва	9%
27.12.2023	Солом'янський районний суд міста Києва	0%
19.02.2024	Солом'янський районний суд міста Києва	0%
12.04.2024	Солом'янський районний суд міста Києва	0%
21.05.2024	Солом'янський районний суд міста Києва	0%
15.07.2024	Солом'янський районний суд міста Києва	0%
09.09.2024	Солом'янський районний суд міста Києва	4%
21.10.2024	Солом'янський районний суд міста Києва	0%
03.12.2024	Солом'янський районний суд міста Києва	0%
30.01.2024	Солом'янський районний суд міста Києва	0%
27.03.2025	Солом'янський районний суд міста Києва	0%
08.05.2024	Солом'янський районний суд міста Києва	3%

Додаткової уваги заслуговує факт суттєвого погіршення ситуації з якістю судової аргументації після зміни територіальної підсудності. Керуючись статистикою, можна прийти до висновку, що перенесення розгляду справи з Шевченківського районного суду м. Києва до Солом'янського районного суду призвело до зменшення частки рішень, у яких простежується новизна в обґрунтуваннях ризиків. Із дванадцяти ухвал, винесених у Солом'янському суді, лише три містили оновлену або індивідуалізовану аргументацію — тобто лише 25%. Для порівняння, у Шевченківському суді аналогічний показник складав близько 60%. Така динаміка свідчить про поглиблення тенденції до формалізованого, шаблонного підходу при продовженні запобіжного заходу, що є несумісним з принципом індивідуальної оцінки кожної справи.

На цьому тлі окремі твердження сторони обвинувачення, за оцінкою спостерігачів ІАС ISHR, не лише не базуються на актуалізованих даних, але й можуть вводити суд в оману або не відповідати реальній ситуації. Зокрема, ряд доводів сторони обвинувачення, за висновком спостерігачів ІАС ISHR, можуть мати або недостовірний характер, або не витримують критики з огляду на об'єктивні обставини. Так, наприклад, прокурор посилався на наявність значних статків у родичів обвинуваченого, хоча майно самого Богуслаєва В.О. націоналізовано, а активи родини — під арештом. У клопотаннях про продовження тримання під вартою прокурор також посилався на інше провадження, у межах якого Богуслаєву В.О. повідомлено про підозру. Але навіть у цьому провадженні щодо нього не застосовувався запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, що ставить під сумнів достовірність ризику вчинення нових злочинів.

Особливе занепокоєння викликає **вік та стан здоров'я обвинуваченого**. Богуслаєву В.О. 86 років, він є офіційно найстаршою особою, яка коли-небудь утримувалася в СІЗО в історії України. За час перебування під вартою він переніс щонайменше сім операцій, мав клінічну смерть, а також втратив слух. Наявні медичні довідки свідчать про хронічні захворювання серцево-судинної системи, онкологічні діагнози та загальне погіршення здоров'я. Захист неодноразово надавав документи, які підтверджують, що в умовах СІЗО обвинувачений не може отримати необхідну допомогу, а сама установа не має жодних ресурсів для лікування його станів.

Крім того, Богуслаєв В.О. утримувався в одиночній камері понад рік, а під час повітряних тривог залишався без можливості сховатися в укритті — як свідчить наглядова практика, СІЗО, де він перебуває, не має безпечного простору для евакуації ув'язнених. У поєднанні з віком, діагнозами та відсутністю доступу до належної медичної допомоги, такі умови утримання становлять не лише загрозу здоров'ю, а й викликають сумніви щодо гуманності такого тривалого позбавлення волі.

Ці ризики ще більше загострюються на тлі процесуальної поведінки сторони обвинувачення. Так, під час одного з засідань прокурор не зміг пояснити, чому не забезпечено виклик свідків, хоча раніше було надано відповідні обіцянки²⁰. Суд прямо зафіксував, що засідання виявилось марним виключно з вини сторони обвинувачення, яка не організувала процесуальні дії, незважаючи на зміну порядку дослідження доказів саме з цією метою. Подібні зволікання, що не мають об'єктивного виправдання, у поєднанні з автоматичним продовженням тримання під вартою без оновлення оцінки ризиків, призводять до надмірного, а в окремих аспектах — і негуманного обмеження права на свободу.

Ключовим також є той факт, що **суд не демонструє належного реагування на доводи сторони захисту**. Зокрема, навіть у випадках, коли захисники надають нові медичні висновки або факти, які ставлять під сумнів достовірність ризиків, суд продовжує задовольняти клопотання прокурора без визначення альтернативного запобіжного заходу, такого як застава. Ухвали не містять вичерпної оцінки стану здоров'я обвинуваченого, не аналізують питання, чи може держава забезпечити належну медичну допомогу в умовах СІЗО, не розглядають реалістичність

---

²⁰ див. Моніторинг справи Богуслаєва В.О. від 11 червня 2025

застосування м'якіших заходів. Це створює обґрунтоване враження, що рішення приймаються за **інерцією**, без фактичної переоцінки обставин справи та без урахування особистісного виміру.

З огляду на викладене, експерти моніторингової місії ІАС ІШР дійшли висновку, що ситуація із триманням під вартою Богуслаєва В.О. має **ознаки системного порушення права на справедливий суд**, в якому поєднуються:

- відсутність індивідуалізованого аналізу ризиків при кожному продовженні запобіжного заходу;
- ігнорування тяжкого стану здоров'я і похилого віку;
- неналежна реакція суду на доводи захисту;
- формальний підхід сторони обвинувачення без оновлення доказової бази;
- неефективна організація процесу прокурорами;
- відсутність видимої оцінки обставин, які потенційно стосуються гуманності умов утримання.

У такій сукупності ці обставини не лише підривають стандарт процесуального балансу, але й створюють **ризик серйозного порушення базових прав**, гарантованих Конституцією України та міжнародними договорами, учасницею яких є держава.

2. Орієнтири практики Європейського суду з прав людини

Гарантії статті 5 Конвенції щодо свободи та особистої недоторканності передбачають, що тримання під вартою може застосовуватися лише як винятковий запобіжний захід і виключно «відповідно до процедури, встановленої законом». ЄСПЛ послідовно наголошує, що законність позбавлення волі вимагає не лише формального дотримання національних норм, а й реального, змістовного судового контролю за кожним періодом ув'язнення. У справі *Toniolo v. San Marino and Italy* (п. 46) Суд прямо підкреслив, що для відповідності вимогам законності потрібна процедуральна бездоганність; будь-який відступ або поверховість в обґрунтуванні несумісні з метою статті 5 — захистом особи від свавілля. У світлі цього експерти моніторингової місії ІАС ІШР стверджують: автоматизм у продовженні тримання під вартою, який проявляється у використанні судом і стороною обвинувачення повторюваних шаблонів без індивідуалізації ризиків, суперечить самій природі судового контролю та підриває презумпцію свободи до вироку.

Будь-яка система автоматичного досудового тримання під вартою сама по собі несумісна з пунктом 3 статті 5 Конвенції: навіть якщо закон встановлює презумпції щодо підстав для ув'язнення, існування конкретних фактів, які виправдовують відступ від правила поваги до особистої свободи, має бути переконливо продемонстровано і підтверджено доказами, релевантними саме цій особі (*Karaca v. Turkey*, п. 145; також п. 139 щодо неприпустимості абстрактної аргументації). ЄСПЛ неодноразово застерігав, що зі впливом часу ризики зменшуються; кожне наступне рішення про продовження запобіжного заходу повинно містити нову, детальну і персоніфіковану оцінку, а не відтворення попередніх формулювань. «Якщо суд продовжує тримання під вартою, щоразу використовуючи однакові, відверто шаблонні формулювання, не демонструючи уваги до плину часу, вимоги та основна ідея п. 3 ст. 5 не дотримуються» (*Tiron v. Romania*, п. 39). Саме тому ЄСПЛ вимагає від органів влади наводити не загальні припущення, а конкретні, перевірені факти, які пояснюють, чому заявлені ризики актуальні саме «тут і тепер» (*Sardar Babayev v. Azerbaijan*, п. 50–51). Моніторинг ІАС ІШР підтверджує, що практика повторюваних, типових клопотань сторони обвинувачення без оновленої доказової бази, а також ухвал судів, які фактично дублюють попередні мотиви, є системною і такою, що не відповідає стандарту індивідуальної оцінки.

Ядром аналізу законності є перевірка «обґрунтованої підозри». ЄСПЛ у *Savalanli and Others v. Azerbaijan* (п. 102) констатував порушення, коли національні суди обмежилися

короткими, стереотипними формулами і не перевірили належним чином підозру, перетворивши перегляд «законності» тримання під вартою на автоматичне схвалення. Спостерігачі ІАС ІШР фіксували подібні проблеми й в українських провадженнях: в окремих справах захист обґрунтовано наполягав на очевидній недопустимості ключових доказів, проте суд відклав їх перевірку на невизначений строк; в інших — ставилося під сумнів саме існування потерпілого як передумови для обґрунтованої підозри. Ігнорування національним судом питання переконливості та допустимості доказів, якими обґрунтовується сама підозра, становить прямий ризик порушення не лише пункту 3 статті 5 (необхідність тримання), але й пункту 4 (ефективність перевірки законності).

Вимога «законності» має змістовний характер. У *M.H. and S.B. v. Hungary* (п. 67) Суд підкреслив, що дотримання внутрішнього права є необхідним, але недостатнім: позбавлення волі має відповідати меті статті 5 — захисту від свавілля. Це набуває особливої ваги, коли стороною обвинувачення допущено процесуальні збої або неузгодженості. Експерти моніторингової місії ІАС ІШР звертають увагу на випадки, коли прокурор подає клопотання із «помилками» або посиляється на потребу завершення слідчих дій після офіційного оголошення про завершення досудового розслідування; такі суперечності підривають стандарт передбачуваності та правової визначеності, яких вимагає, *inter alia*, *Aydin Sefa Akay v. Turkey* (пп. 111–112). За відсутності чіткої, актуальної і персоніфікованої аргументації продовження тримання під вартою стає нелегітимним з погляду Конвенції.

ЄСПЛ послідовно формулює також «динамічний» стандарт обґрунтування: з кожним місяцем під вартою переконливість мотивів має зростати, а не зменшуватися. У *Buzadji v. the Republic of Moldova* (пп. 87–91) Суд зафіксував зміщення тягаря доведення на користь звільнення після «певного проміжку часу»: надалі вже не достатньо однієї підозри — потрібні «релевантні й достатні» підстави та реальна оцінка альтернативних заходів. Відповідно, у *Maassen v. The Netherlands* (п. 62) наголошено: що довшим є період ув'язнення, то більш переконливими мають бути підстави, а в *Tase v. Romania* (п. 37) Суд зауважив, що багаторазові продовження тримання під вартою одними й тими ж формулюваннями без детального мотивування несумісні з вимогами публічності та підзвітності правосуддя. Водночас у *Selahattin Demirtaş v. Turkey* (пп. 265, 272) Суд прямо вимагає від національних судів оцінювати можливість застосування альтернатив, менш обтяжливих для права на свободу. З позицій Конвенції суворість загрожуваного покарання сама по собі не здатна виправдати ні висновок про ризик втечі, ні тривале ув'язнення: потрібна сукупність фактичних чинників, пов'язаних із особистістю, поведінкою, соціальними зв'язками та станом здоров'я конкретної особи (*Kovrov and others v. Russia*, п. 97; *Aleksandr Makarov v. Russia*, п. 124; *Vrencev v. Serbia*, п. 59). Експерти моніторингової місії ІАС ІШР підкреслюють: коли понад 35 місяців тримання під вартою обґрунтовується незмінним набором «ризиків», без появи нових фактів, які б робили небезпеку правдоподібною саме нині, й без оцінки м'якших альтернатив — це свідчить про зсув заходу з превентивної у каральну площину.

У низці справ ЄСПЛ окреслив також якісний тест мотивування. У *Eldar Hasanov v. Azerbaijan* (пп. 136–137) він визнав порушення через «стандартний шаблон» рішень про продовження строків — без пояснення релевантності підстав до конкретної ситуації заявника. У *Mukhtarli v. Azerbaijan and Georgia* (п. 205) Суд підкреслив недопустимість шаблонних формулювань, відірваних від фактичного підґрунтя. Так само в *Perstner v. Luxembourg* (п. 59) та *Gomes da Costa v. Portugal* (пп. 73–79) наголошено: кожен період тримання під вартою, яким би коротким він не був, має бути переконливо обґрунтований; інакше суди не виконують покладеного на них обов'язку реальної перевірки законності.

Окремої ваги набуває фактор віку та стану здоров'я. Експерти моніторингової місії ІАС ІШР наполягають: у провадженнях, де тримання під вартою продовжується автоматично роками, нехтування серйозними медичними проблемами похилої людини трансформує «п'яте-статейний» дефект у проблему статті 3 — абсолютної заборони нелюдського або такого, що принижує

гідність, поводження. ЄСПЛ послідовно виходить із того, що особи під вартою перебувають у вразливому становищі, а держава несе позитивний обов'язок організувати їхнє тримання так, аби воно було сумісним із людською гідністю та забезпечувало належну медичну допомогу (*Rooman v. Belgium*, пп. 142–143). У *Morabito v. Italy* (п. 101) Суд визначив три елементи аналізу: стан здоров'я, якість наданого догляду та доцільність подальшого тримання з огляду на медичні обставини. Тобто питання не зводиться до «наявності огляду» чи «призначення лікування»: у *Fenech v. Malta* (п. 126) Суд наголосив, що недостатньо поставити діагноз — держава повинна забезпечити реальне лікування; якщо це неможливо в СІЗО, особу слід госпіталізувати або перевести до спеціалізованого закладу (*Tarricone v. Italy*, п. 76). Особливо показовим є підхід у *Helhal v. France* (п. 49): тяжка фізична вада, вік і стан здоров'я прямо ставлять питання про придатність утримання під вартою у світлі статті 3 ЄКПЛ. Додатково, у *Golubar v. Croatia* (пп. 36–37) і *Bigović v. Montenegro* (п. 169) ЄСПЛ розцінив ненадання адекватної медичної допомоги як поводження, що може досягати порогу статті 3, тоді як у *Schmidt and Šmigol v. Estonia* (пп. 120–121) Суд пов'язав заборону нелюдського поводження із базовою повагою до людської гідності. Коли в матеріалах провадження наявні лікарські висновки про потребу системного лікування в умовах свободи, а суди продовжують тримання під вартою, не надаючи видимої оцінки цим даним, — таке рішення може створити реальний ризик невідвратної шкоди здоров'ю, що, за певних обставин, вже виходить за межі оцінки виключно за статтею 5 і потребує аналізу з точки зору заборони нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження відповідно до статті 3 Конвенції.

Практичний вимір цих стандартів в українських справах, які відслідковує ІАС ІШР, свідчить про системну ваду: сторона обвинувачення нерідко не оновлює доказову базу під «ризик», не оцінює альтернатив, а суди обмежуються констатаціями на кшталт «ризик не зменшилися», підміняючи аналіз тяжкістю інкримінованого правопорушення. Однак ЄСПЛ чітко зазначає: суворість можливої кари не може сама по собі слугувати достатньою підставою для висновку про ризик втечі або вчинення нових злочинів — така оцінка має ґрунтуватися на конкретних, персоніфікованих обставинах (*Aleksandr Makarov v. Russia*, п. 124; *Kovrov and Others v. Russia*, п. 97). Більше того, ЄСПЛ формулює стандарт, близький до «принципу Летельє»: після певного часу сама підозра втрачає «несучу здатність», і саме обвинувачення має довести реальність ризиків; у їх відсутності — застосувати менш суворі заходи (*Buzadji*, пп. 87–91; *Selahattin Demirtaş*, пп. 265, 272). Коли ж на практиці бачимо, що продовження тримання під вартою здійснюється серією ідентичних ухвал протягом років, без переоцінки стану здоров'я похилої особи — це не лише дефіцит мотивування за статтею 5, а й ознаки приниження гідності всупереч статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

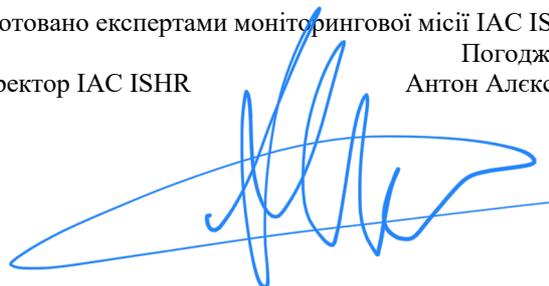
Підсумовуючи, експерти моніторингової місії ІАС ІШР наголошують: правові стандарти ЄСПЛ вимагають від національних судів і сторони обвинувачення реальної, не декларативної перевірки як «обґрунтованої підозри», так і кожного заявленого ризику при кожному продовженні тримання під вартою; вимоги індивідуалізації зростають у часі; суворість інкримінованого — не панацея; а альтернативи позбавленню свободи мають оцінюватися щоразу. Кожен період позбавлення волі має бути переконливо обґрунтований актуальними фактами (*Gomes da Costa*, пп. 73–79; *Perstner*, п. 59), а рішення — вмотивовані настільки детально, щоб виключити підміну змісту процедурою (*Eldar Hasanov*, пп. 136–137; *Tase*, п. 37; *Mukhtarli*, п. 205). У справах, де особа є похилого віку і має серйозні хронічні захворювання, будь-який автоматизм у продовженні ув'язнення без належної медичної оцінки і забезпечення лікування перетворює проблему статті 5 на проблему статті 3 ЄКПЛ: держава зобов'язана гарантувати умови тримання, сумісні з людською гідністю, і забезпечити лікування на рівні, порівнянному з тим, що надається населенню загалом (*Rooman*, пп. 142–143; *Fenech*, п. 126; *Tarricone*, п. 76; *Helhal*, п. 49; *Golubar*, пп. 36–37; *Bigović*, п. 169; *Schmidt and Šmigol*, пп. 120–121). Ігнорування серйозних проблем зі здоров'ям у контексті автоматичного продовження тримання під вартою роками не лише позбавляє судовий контроль його суті, але й наражає людину на нелюдське поводження, що є абсолютно забороненим. Саме тому моніторингова місія ІАС ІШР наполягає: у кожному рішенні

про продовження тримання під вартою суд має продемонструвати живу, об'єктивно обгрунтовану переоцінку підозри, ризиків, стану здоров'я та придатності умов тримання; за їх відсутності — переходити до менш суворих альтернатив, які забезпечують явку до суду без непропорційного втручання у базові права.

Висновок підготовано експертами моніторингової місії ІАС ІШР

Директор ІАС ІШР

Погоджено
Антон Алексєєв

A handwritten signature in blue ink, consisting of several overlapping loops and a long horizontal stroke at the bottom, positioned over the text 'Погоджено' and 'Антон Алексєєв'.